

4. **Павлова А.М.** Детінізація фінансового лізингу як напрям забезпечення економічної безпеки України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 21.04.01 «Економічна безпека держави» / **А.М. Павлова.** – Київ, 2019. – 24 с.

5. Налогообложение операций финансового лизинга: на что обратить внимание. Быстрый поиск надежных решений и практической информации. Uteka [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://uteka.ua/publication/news-14-ezhednevnyj-buxgalterskij-obzor-39-nalogooblozhenie-operacij-finansovogo-lizinga-na-chto-obratit-vnimanie>

УДК 338.439:633.16

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ЯЧМЕНЮ В УКРАЇНІ: СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

BARLEY PRODUCTION EFFICIENCY IN UKRAINE: STATUS, PROBLEMS AND PROSPECTS

ПРОЦЕНКО Д.С., ПАДУСЕНКО А.О.*

Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка

В статті проаналізовано показники ефективності виробництва та реалізації ячменю в Україні. Визначено, що за період 2010-2018 рр. урожайність культури зростає, однак середній показник по країні залишається значно нижчим, ніж у провідних країнах. Скорочення посівних площ в останні роки призвело до зменшення врожайів культури.

Ячмінь – одна з найбільш витратних експорто-орієнтованих культур, що є причиною зменшення споживання культури в деяких країнах. Аграрії потребують вирішення проблем зберігання та реалізації ярого ячменю, застосування високих технологій в усіх процесах – від виробництва до збуту.

Ключові слова: ячмінь, технології вирощування, експорт ячменю, структура виробництва зернових.

The article analyzes the efficiency of barley production and sales in Ukraine. It has been determined that for the period 2010-2018, crop yields have increased, but the national average remains much lower than in the leading countries. The decrease in acreage in recent years has led to a decrease in crop yields.

Barley is one of the most cost-exported crops, causing a decline in crop consumption in some countries. Agrarians need to solve the problems of storage and sale of spring barley, the use of high technologies in all processes - from production to marketing.

Key words: barley, growing technologies, barley exports, grain production structure.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Ячмінь є однією з важливих зернових сільськогосподарських культур продовольчого і фуражного значення, що користується значним попитом на світовому аграрному ринку [1]. Від рівня ефективності його виробництва залежить добробут населення, гарантування національної продовольчої безпеки, експортні можливості країни, адже Україна є одним з найбільших експортерів зерна в Європі. Для утримання позицій на міжнародній арені, вітчизняним аграріям необхідно постійно інвестувати у підвищення ефективності галузі, запроваджувати інноваційні технології з виробництва конкурентоспроможної продукції.

* Науковий керівник – Смігунова О.В., к.е.н, доцент

За показниками 2016/2017 МР трійку світових лідерів з виробництва ячменю склали Росія, Франція та Німеччина з показниками 17,9; 10,7 та 10,3 млн. т відповідно. Україна займала четверте місце в світі з валовим збором зерна 9,4 млн. т [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати пошуків вирішення проблеми стабільного розвитку зернового виробництва як на рівні держави, так і на рівні окремих регіонів та підприємств представлені у працях багатьох відомих вчених-економістів, зокрема П.Т. Саблука, В.Я. Амбросова, В.І. Бойка, В.Я. Месель-Веселяка, В.Г. Андрійчука та ін.

Аналіз стану ринку зернових культур та прогнозування показників подальшого розвитку зернового напрямку виробництва відображені в публікаціях О. Маслака, Ю. Кернасюка. Окремі аспекти обраної теми, зокрема такі, що стосуються технології виробництва ячменю, висвітлені у розробках Г.Є. Мазнева, О.О. Артеменко, О.О. Красноручького та ін.

Формулювання цілей статті. Ціллю статті є аналіз показників ефективності виробництва та реалізації ячменю в Україні та визначення проблем, з якими стикаються вітчизняні зерновиробники та трейдери.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні вирощують ячмінь як озимий, так і ярий. У 2017 р. в структурі посівних площ сільськогосподарських культур ячмінь озимий займав 6,1 %, ярий – 11,1 % [3, с. 90].

В останні роки площі під посівами ячменю в структурі зернових культур значно скоротилися. Так, якщо у 2010 р. ячмінь займав 29,6 % площ зернових та зернобобових культур, то у 2015 р. 19,2 %, а у 2018 р. – вже 16,8 %.

При цьому і зменшився відсоток ячменю у структурі виробництва зернових та зернобобових культур: у 2010 р. ячменю належало 21,6 %, у 2015 р. – 13,8 % у 2018 р. – лише 10,5 % [4].

В Україні домінує виробництво ярого ячменю. Переваги ячменю ярого над іншими зерновими полягають у тому, що він може формувати високий урожай за рахунок вологи, накопиченої у верхніх шарах ґрунту в осінньо-зимовий період, а прирости врожаю зерна від внесення добрив вищі, ніж в інших зернових культур [5].

За період 2010 – 2018 рр. площу під його посівами значно скоротилися: з 3021,1 тис га у 2010 р. до 1617,7 р., тобто на 46,5 %. Цікавою є динаміка розподілу посівних площ за видами господарств. Так, якщо у 2010 р. ячмінь ярий сіяли переважно в сільськогосподарських підприємствах (59,3 %), то починаючи з 2014 р. культуру сіяли переважно в господарствах населення. У 2018 р. посіви ячменю ярого у господарствах населення зайняли 57,3 % усіх посівів культури. На нашу думку, це пов'язане в першу чергу з тим фактом, що в останні роки галузь тваринництва – основний споживач фуражного ячменю, – також перемістилася в сектор особистих господарств населення.

За даними Державної служби статистики України, в структурі посівних площ під урожаєм 2018 р. площа ячменю озимого становила 872,6 тис. га, що по відношенню до 2017 р. становило 98,3 %. Слід зазначити, що ячмінь озимий посідає четверте місце в структурі посівних площ України.

Озимий ячмінь у 2018 році вирощувався у 24 областях України. Аналізуючи структуру посівних площ в розрізі регіонів можна виділити п'ятірку областей в яких найбільше вирощувався ячмінь озимий. На регіональному рівні цього року найбільші площі під ячменем озимим були у Вінницькій (32,4 % від загального обсягу), Волинській (21,5 %), Дніпропетровській (8,9 %), Донецькій (7,1 %) і Житомирській (6,9 %) [6].

Урожайність ярого ячменю за зазначений період значно зросла – в середньому на 50,3 %. Середній показник 2018 Успішному розвитку зерновиробництва в Україні сприяло впровадження і поширення нових високопродуктивних сортів ярого і озимого ячменю вітчизняної селекції, а також розширення зрошуваних площ, що сприяло підвищенню середньої урожайності культур та ефективності його виробництва. Так, в сортодослідних станціях України показник урожайності сортів ярого ячменю нового покоління перевищував 80-90 ц/га.

Врожайність ячменю значно різниться у різних країнах світу. Так, у 2017 р. найвищі показники врожайності серед 20 найбільших виробників ячменю в світі мають отримали в Німеччині (6,7 т/га), Великобританії (5,9 т/га), Данії та Чехії 5,6 та 5,7 т/га відповідно. Україна за рівнем врожайності займає чотирнадцяте місце в даному рейтингу (3,3 т/га).

Витрати на виробництво ячменю – одні з найвищих серед експорт орієнтованих зернових культур. В підсумку, у порівнянні з кукурудзою та пшеницею рентабельність вирощування ячменю найнижча та знаходиться на рівні 30 % [7]. Умови, в яких змушені функціонувати вітчизняні аграрії, – нестабільні, пов'язані зі зростанням вартості позикових коштів, цін на ресурси тощо. Закупівельні ціни на продукцію сільського господарства залежать часто від світового попиту та конкретну продукцію та можуть зменшуватися. Для сільгосптовар виробників актуальною є проблема цінового диспаритету, внаслідок чого гальмується фінансування майбутніх посівних кампаній, та як наслідок, відтворення. З метою економії, товаровиробники змушені вирощувати менш інтенсивних сільськогосподарські культури та мінімізувати застосування мінеральних добрив, засобів захисту рослин, а також скорочувати кількість технологічних операцій, що в кінцевому підсумку гальмує технологічний розвиток виробників.

В умовах фінансової нестабільності галузі перспектива за технологіями вирощування, що передбачають внесення відносно незначних доз мінеральних добрив, а також економне застосування засобів захисту рослин, забезпечуючи при цьому оптимальні показники продуктивності та ефективності.

Особливості сучасної технології вирощування ячменю обумовлюють величину витрат на його вирощування. Залежно від цілей вирощування ячменю, вибирають відповідні сорти.

За період 2010-2018 рр. врожаї ярого ячменю зменшилися на 16 %. Так, валовий збір ярого ячменю в Україні склав у 2018 р. 4425,9 тис. т. При цьому внаслідок розширення посівних площ під культурою у господарствах населення врожай зріс на 2,2 %

Аналізуючи валові збори ячменю, можна зазначити, що в ТОП-5 ввійшли Одеська – 1134,7 тис. т (15,4 %), Миколаївська – 675,5 (9,2 %), Дніпропетровська – 536,6 (7,3 %), Тернопільська – 494,2 (6,7 %), Харківська – 450,7 тис. т (6,1 %) області, які загалом виростили 44,7 % врожаю ячменю в країні [4, с. 95].

В Україні ячмінь, як в інших країнах СНД та Західної Європи, являється передовою зернофуражною культурою, яка є більш дешевою по витратам на вирощування ніж пшениця та кукурудза, але витратною по затратам на зберігання та реалізацію [8]. Однією з проблем, з якими стикаються вітчизняні аграрії є потреба у будівництві нових елеваторних потужностей. Фермери прораховують можливість збудувати власні потужності для зберігання збіжжя, аби зберегти максимум врожаю та продати його за вигідною ціною. Актуальним залишається питання логістики, вартість якої абсолютно не передбачувана. При перевезенні зерна по країні та доставці його у порти, залізницею доправляється до 70% загального обсягу культур, однак напрямки політики «Укрзалізниця» неоднозначні [9].

Взагалі, ячмінь входить в ТОП-10 товарів, які Україна експортує на зовнішні ринки, займаючи в 2018 р. сьоме місце з обсягом реалізації 682 млн. дол. США. За даними Української зернової асоціації у 2018/2019 МР Україна може запропонувати на експорт 52 млн. т зерна — близько 27 млн. т кукурудзи, 16-16,5 млн. т пшениці, 3,9 млн. т ячменю і близько 5 млн. т інших культур [10].

Обсяги виробництва ячменю у світі в останні три роки мають тенденцію до скорочення. В результаті зменшились перехідні залишки (на 32,2 % за цей період) та споживання (на 3,7 %). Зокрема, один з основних світових імпортерів ячменю – Саудівська Аравія — внаслідок високих цін, за оцінками USDA, скоротила власне споживання ячменю з 2015/16 МР по 2018/19 МР на 14,7 %. Фактично було переглянуті раціони для тваринного комплексу та проведено часткову переорієнтацію населення на споживання пшениці.

Китай став новим покупцем нашого ячменю: КНР збільшує виробництво м'яса, тому для країни стали цікаві всі фуражні зернові. Наразі між Україною та Китаєм вже підписана низка міждержавних протоколів, які регулюють вимоги щодо експорту сільгоспкультур з України — кукурудзи, ячменю, сої, соняшникового шроту та бурякового жому.

Зернове виробництво – провідна галузь національної економіки. На сьогодні вирощування зернових досить високотехнологічне. Розвиток зерновиробництва, зокрема, взаємопов'язаний з розвитком IT-технологій. Так, за даними офіційних дистриб'юторів безпілотних апаратів, 40% ринку дронів в Україні припадає на сільське господарство, тобто в середньому щомісяця агровиробники купують понад 100 безпілотників загальною вартістю 400 тис. дол. Діапазон завдань безпілотників достатньо широкий: від візуального спостереження (стан посівів, теплові карти, дані про вологість тощо) до безпосередньої обробки рослин з повітря за допомогою важких аграрних дронів.

Розвиток сільського господарства має безпосередній вплив на розвиток вітчизняних IT-технологій: програмне забезпечення для застосування безпілотних літальних апаратів необхідно адаптувати для конкретних українських умов [11].

Висновки. Виробничий та експортний потенціал України по зерновим культурам досить потужним, але поки що не використовується не в повну міру. Основними резервами є підвищення урожайності культур (в першу чергу, за рахунок використання нових сортів вітчизняної і закордонної селекції, оптимізації технології вирощування), а також налагодження процесів зберігання та логістики.

Література.

1. **Кафлевська С.Г., Козяр Н.О.** Стан та проблеми розвитку ринку зерна в Україні. *Ефективна економіка*. 2013. № 4. – URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_4_13.
2. Вирощування ячменю у світі URL : <https://www.yara.ua/crop-nutrition/barley/barley-key-facts/barley-world-production/> (дата звернення: 05.11.2019).
3. Сільське господарство України 2017: статистичний збірник. Державна служба статистики України. 2018. 245 с.
4. Рослинництво України 2018: статистичний збірник. Державна служба статистики України. 2019. 220 с.
5. Високоякісне зерно ячменю. URL : <https://a7d.com.ua/plants/31874-visokoyaksne-zerno-yachmenyu.html>
6. Стан та перспективи ячменю озимого на насінневому ринку України. URL : <http://infoindustria.com.ua/stan-ta-perspektivi-yachmenyu-ozimogo-na-nasinnnevomu-rinku-ukrayini/>.
7. 5 тез про виробництво ячменю в Україні. URL : <https://bakertilly.ua/news/id38772>
8. **Бабан Т.О.** Динаміка світового виробництва ячменю та роль України у формуванні його пропозиції. *Наукові праці ПДАА*. 2012. Т. 1. Вип. 2(5). С. 18-21.
9. **Макаринська Я.** Тенденції зернового ринку. URL : <http://td-ugelevator.com/uk/2018/08/23/tendencii-zernovogo-rynka/>.
10. У 2019 році експорт всіх зернових з України складе 52 млн тонн. URL : <http://uga.ua/news/u-2019-rotsi-eksport-vsih-zernovih-z-ukrayini-sklade-52-mln-tonn/>.
11. Всупереч прогнозам, Україна в 2018 році збрала найбільший урожай зернових за весь час свого існування. URL : http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/91519/Vsuperech_prognozam_Ukrajina_v_2018_roci_zibrala
12. Інноваційні ресурсозберігаючі технології: ефективність в умовах різного фінансового стану агроформувань : [монографія] / За ред. професора **Г.Є. Мазнева**. – Харків : Вид-во «Майдан», 2015. – 592 с.